

ЖИВОТОПИС ДР ВАСИЛИЈА (КОСТИЋА) ЕПИСКОПА БАЊАЛУЧКОГ И ЖИЧКОГ

Апстракт: Епископ бањалучки а касније жички, др Василије Костић, у временима смутним и тешким, после Другог светског рата, остао је да сија и непоколебиво и предано сведочи на богочовечанском путу љубављу живу Веру у Живог Бога, онако како су га и речју и делом и живошом учили његови родитељи и његови учитељи, нарочито отац Јустин Ђелијски новојављени светишћел. Његову личност и његов живошћ разумећемо тек када и ми усвојимо његову ревност којој се у дејствију научио и која је обележила читав његов живошћ, стално најпредовање у врлинама и богословљу, неизмерну љубав према Богу и према човеку, и онда ће нам се, у том и таквом сусрешћу сада и овде откривати он сам, па га нећемо упознавати само кроз често пута неме бројеве које имају задаток да нас доведу на траг неке личности, а не да га њима оградимо и одуземо му вечност зајвратијући га и ушамичујући га у једно време, остављајући га и одређујући га за прошлост и пролазност – јер Бог човека призива на вечност и Он није Бог мртвих него Бог живих.

Кључне речи: живошћоис, школовање, богословија, епископ, богословље, беседа, апостолска ревност, страдање, исповедник, сусрешћ

Сјећајте се својих старјешина, који вам проповиједаше ријеч Божију, гледајући на свршетак њихова живошћа, угледајте се на вјеру њихову; јер је Исус Христос исти јуче и данас и у векове (Јевр. 13, 7–8).

Епископ Василије рођен је 27. новембра 1907. године у селу Великом Јовановцу, недалеко од Пирота, од оца Лазара и мајке Данице. На крштењу је добио име Тихомир. Када му је било три године, мајка му се упокојила, а отац одлази најпре у војску а онда и у рат, да би се тек после Првог светског рата вратио кући.

Основну школу завршио је у суседном селу Трњанима, па је школовање наставио у Пиротској гимназији (1921–1925) и Богословији Светог Саве у Сремским Карловцима (1925–1930). У Богословији је од својих професора и другова упамћен као необично вредан и ревностан ученик. Један од његових професора био је Свети отац Јустин (Поповић). Још као ученик Богословије, са својим друговима Љубомиром Војиновићем, будућим епископом браничевским Хризостомом и Николом Удицким, будућим епископом западноамеричким Григоријем, припремао се да прими монаштво.

Као студент прве године Православног богословског факултета Београдског универзитета 1930. године замонашио га је у Манастиру Јошаници настојатељ манастира архимандрит Теодосије.¹ Дипломирао је јуна 1934. године. Патријарх Варнава га је рукоположио у Патријаршијској капели у Сремским Карловцима за јерођакон 2. јула, а за јеромонаха 3. јула 1934. године.² Шест месеци борави на студијама на Халки код Цариграда, како би се што боље припремио за писање докторског рада. Две и по године проводи затим у Атини пишући рад. На Православном богословском факултету Атинског универзитета докторирао је јануара 1937. године из систематског богословља са темом: Проблем спасења по учењу Св. Василија Великог. Из Грчке је ишао и у Хиландар, где је тада епископ Николај васпостављао општежиће.

¹ Запис о монашењу оца Василија оставио је његов друг Љубомир Војиновић, касније монах Хризостом и епископ браничевски: *О Божићу 1930. год. присуствовао сам облачењу у расу и камилавку мој друга и пријатеља Тихомира Костића, студента богословља, и провео ово кратко време у најпријатнијем расположењу захваљујући необично гостољубивом гостодину архим. Теодосију, старјешини манастира. Желим овог часа од Госиода само то, да се умноже овакве старјешине и да се сви српски манастири уподобе њој, чистој, лепој, гостољубивој, вредној – Јошаници (Епископ Хризостом, Живошћ и рад, приредила Гордана Жујовић, издање Св. архијерејског синода Српске православне цркве, Београд 1990, 13).*

² Тога дана му је архимандрит Теодосије из Манастира Јошанице поклонио Православни Сборник (= Молитвеник) на црквенословенском језику, са посветом, који је сачуван у заоставштини епископа Василија у Манастиру Жичи.

³ *Пастирски глас* је био орган Удружења свршених и бивших богослова Српске православне цркве. Текст јеромонаха Василија објављен је у бр. 4 од 15. априла и бр. 5 од 1. маја 1939. године.

Удаљени смо и од најмањеж центра у Југославији, а камо ли од највећеж. Вапијемо одавде и молимо за многе ствари, али нас слабо ко чује. А није ни чудо. Високи Дечани су последња кућа српска на овој страни према Албанији. Ипак, они врше једну велику мисију у нашем духовном животи. У њима се налази од пре неколико година Монашка школа. Затим, врло су посећени у току пролећа и лета. Међу посетиоцима се могу видети људи разних слојева народних...

Ми користимо гостопримство Пастирског гласа и унапред смо му захвални, што нам даје могућности да преко њега вежемо Високе Дечане са осталим делом нашег народа.

Јеромонах Василије даље у тексту описује временске прилике у току Васкршњег поста 1939. године, када је падао снег. Текст нимало није идиличан, него је само увод у приказивање тешких услова у којима је радила ова школа:

Заиста, одавно прокишњава кров дечанских конака; одавно прети опасности да се под теретом великог снега може и дању и ноћу срушити. И не само то, већ би при каквој катастрофи настрадало стотину младих животи, стотину ученика Монашке школе. Верујемо ако би каква стручна комисија савесно прегледала конструкцију крова, свакако би забранила стиновање под њим и наредила хитну оправку.

Наше црквене власти знају све ово, али у нади да ће се ускоро подићи нова зграда за Монашку школу, стално одлажу оправку крова. Ово одлагање може се продужити бар још онолико, колико је досад продужавано – још неколико година. Међутим, мора се рачунати са чињеницом да под теретом кровом конака Високих Дечана живи стотину хиљада Монашке

Од 3. фебруара 1937. до марта 1938. године јеромонах Василије је постављен за службеника Светог архијерејског синода (у Синоду је као писар био јеромонах Хризостом Војиновић).

За наставника Монашке школе у Високим Дечанима постављен је октобра 1938. године. Нимало лак и неуређен живот ове школе и Манастира Дечана описао је у свом тексту „На обалама Дечанске Бистрице”, који је, у два наставка, објавио лист *Пастирски глас*.³

Јеромонах Василије је јуна 1939. године постављен за наставник Битољске богословије, одакле је протеран 1941. године, по доласку бугарских окупационих власти, када је Богословија престала да ради. У чин синђела произвео га је, у Цркви Светог Димитрија у Битољу, 1939. године, епископ охридско-битољски Платон (Јовановић), доцнији епископ бањалучки свештенотумченик, кога ће Василије наследити 1947. године на трону бањалучких епископа.

Синђел др Василије, суплент Богословије у Битољу, подноси Ректорату Београдског универзитета 30. децембра 1940. године пријаву на конкурс Савета Православног богословског факултета (објављен у *Службеним новинама* од 13. и 14. децембра 1940. године) за доцента при катедри Упоредног богословља. На том конкурс у он је једини кандидат који се јавио, али до избора није дошло због ратних прилика – иако је поднет позитиван реферат.⁴

У чин протосинђела рукоположио га је у Храму Светога Саве у Манастиру Жичи, маја 1941. године, епископ браничевски Венијамин (Таушановић), по одлуци епископа охридско-битољског и администратора жичког Викентија (Проданова). Протосинђел Василије, пошто је од Бугара протеран из Битоља, 13. јуна 1941. године пише Светом архијерејском синоду, наводећи да му је епископ жички Николај доделио за боравак Манастир Никоље у Овчарско-кабларској клисури, али моли Синод да га прими „на рад при канцеларији Св. арх. синода” у Београду.⁵ Међутим, и даље остаје са епископом жичким Светим Николајем у Жичи до јула 1941. године, а онда у Љубостињи до половине децембра 1942. године, пошто је епископ Николај заточен од Немаца. Немци су их обојицу, као и професора Јована (Велимировића), Николајевог синовца, касније епископа шабачко-ваљевског, одвели у Манастир Војловицу код Панчева, ставивши их под сталну стражу Гестапоа. У Манастиру Војловицу је 1943. године доведен патријарх Гаврило, који је до тада био затворен у Манастиру Раковици. Септембра 1944. године Немци патријарха Гаврила и епископа Николаја воде у Дахау, а на интервенцију митрополита Јосифа и Синода пуштају из затвора Василија и Јована, те они одлазе најпре у Патријаршију, где Василије проводи време од краја септембра до краја новембра 1944. Из Патријаршије Василије одлази у своје село, које је на пет километара од Манастира Суково. У Манастиру Суково је од децембра 1945. године боравио свети отац Јустин Поповић, па су се он и Василије виђали на служби у манастиру. Протосинђел Василије је касно у јесен 1946. године ухапшен од стране нове власти, па спроведен у Београд, где је тада био и свети отац Јустин Поповић ухапшен у Манастиру Суково. Ноћу, уочи Светог Николе 1946. године пуштени су из затвора на интервенцију патријарха Гаврила, који се тек био вратио у земљу. Василије ће, после затвора, бити на дужности у Патријаршијском управном одбору у Београду, све до избора за епископа бањалучког 20. маја 1947. године.

Пошто је Министарство просвете НР Србије 24. фебруара 1947. године дозволило отварање/обнављање Призренске богословије, са напоменом да ће њено издржавање сносити Црква, синђел др Василије назначен је за професора. Призренска богословија треба да има четири разреда, њен је ректор протојереј Живан Маринковић, а наставници протосинђел Кирило Врга, протосинђел Василије Костић и јеромонах Доментијан Павловић. Василије није отишао у Призрен.

Патријарх Гаврило са Светим архијерејским сабором изабрао је и хиротонисао протосинђела др Василија за епископа бањалучког 8. јуна 1947. године у Саборној цркви у Београду.⁶ Предајући жезал новом епископу, патријарх Гаврило му је рекао: да иде на једну епархију много пострадали за време рата, и да је благоче-

стиви народ бањалучке епархије добар и побожан. Епископ Василије је на те речи одговорио:

*Ја идем на једну такву Епархију. Идем на Епархију свих Светиш; на Епархију знаних и незнаних јунака. Идем на Епархију поилочану лобањама и костима једне шрећине Православних Срба тамошњих. Идем на Епархију ојрану крвљу и сузама најбољих синова и кћери Цркве наше, на челу са Мучеником Владиком Платоном и другим Свешћеномученицима. Поклонимо се њим Светиш жрћивама; нека им је слава и хвала што не скренуше са љушца Свешћосавског... Срушено је много храмова, али хвала Богу није срушена Црква Христова. Постоји тамо Жива Црква Христова, много лепша, скупоценија и драгоценија од зиданих храмова, који су дело руку људских. Та Жива Црква Христова обновиће порушене храмове и манастире своје, у којима ће се ојети појати „Литурђија овог светиш као и онога”.*⁷

Свештенство са верним народом (око 500 људи) дочекало је 19. јула 1947. године свога епископа Василија у Бањалуци. Саборна црква у Бањалуци била је срушена, тако да устоличење није обављено. За време управе Епархијом бањалучком, служио је у импровизованој капели Владичанског двора, јер власти нису давале да се обнавља Саборна црква, нити да се зида нова. Интересантно је да је 1953. године вођен процес против инжењера Фрање Микуша, који је за време НДХ био одговоран за рушење Саборне цркве у Бањалуци. Градња нове Саборне цркве у Бањалуци одобрена је 1962. године, после одласка епископа Василија на Жичку епархију.

Епископ Василије у Бањалучкој епархији васпостављао је црквени живот, слао је отуда прве послератне богослове у богословије, рукополагао младе свештенике, обнављао порушене цркве.

Тадашња власт је неке цркве у Бањалучкој епархији претворила у магацине, чак и оне цркве страдале од усташа за време рата, и тако онемогућавала богослужења у њима.

Поред цркава епископ Василије је обнављао и манастире, као нпр. Манастир Гомионицу, који је на 45 км од Бањалучке, а посвећен је Ваведуњу Богородице. Власти су тај манастир прогласиле за културно-историјски споменик. Владика Василије је у Гомионици служио Свету литургију на Рождество Пресвете Богородице 1956. године, па је бројном народу беседио о историјату ове светиње и позвао га да буде – побожан, држави одан и да гаји братску љубав према свакоме, без обзира на веру и нацију. У Манастиру Гомионици било је тада 17 монахиња и искушеница.

Пошто је 1941. године била уништена и разнесена богата Епархијска библиотека у Бањалуци, епископ Василије ју је својим прилогом обновио 1947. године.

Свету литургију служио је често и под ведрим небом, као нпр. у Стројицама у Јању. Служио је више пута парастосе жртвама усташких злочина, помагао породице поубијаних свештеника. Апостолски је ишао у народ, животом и живом речју сведочио Јеванђеље. Иако није имало ни добрих путева, ни превозних средстава, ни добрих преноћишта, он је путовао и пешке, и на коњу, чезама или таљигама. Спавао је по старим полуразрушеним кућама, вајатима, па и шталама. Али је свуда стизао, и одлазио свуда где су га звали, да ни један човек не остане ван Цркве и спасења.

Служио је много пута и на развалинама некада велелепних храмова и под ведрим небом, и плакао заједно са народом, али се и радовао када је на тим рушевинама видео хиљаде верних.

После Другог светског рата гроб свештенмученика епископа Платона био је скоро изравнат са земљом, зарастао у траву и шибље. Размишљало се о преношењу мученикових костију са војничког у православно гробље, као и да му се подигне споменик. Због тадашњих неприлика одлучено је ипак да мученик Платон остане у војничком гробљу, а да му се ту на гробу подигне споменик. Планирано је да се свети владика пренесе у Саборну цркву, кад буде подигнута (што је и урађено 1972). На годишњицу мученичке смрти епископа Платона, 5. маја 1948. године, епископ Василије је у капели у Бањалуци одслужио Свету литургију, а онда се упутио, у пратњи свештенства и верног народа, гробу мученика епископа Платона. Ту је беседио о значају хришћанске жртве и освештао надгробно знамење епископа Платона.

школе. Не треба губити из вида још и то, да је сва јатија ових зграда толико изложена пожару да је сва Бистрица неће сјати, кад буде букнуо пожар. Сивар је јасна: или што пре треба подићи већ пројектовану и давно обећану зграду Монашке школе или одмах с пролећа пристуити генералној ојравци крова на старим конацима. Тако ћемо избећи сваку ојасност и уклонити један од контрасти ове светиш Задужбине царске. Уклањање других контрасти није у нашој руци већ у Божијој. Уклањање овога у нашим је рукама и са помоћу Божјом и Светога Краља лако се може извести. За други број послаћемо вам ојис других контрасти, који су могући само на обалама Дечанске Бистрице, која све то види али мирно шече.

У другом делу наставиће да описује стање Монашке школе и можда још тужније стање цркве велике Царске Лавре Дечанске:

Сав онај снег, о коме смо проили љуш писали, ојојило се. Његово тојљење сјавило је на пробу конаке Царске Лавре. Морамо признати да је прокишњавање конака преваришило наша очекивања... Од колике је ово штеше и по Високе Дечане, и по Монашкешу школу, и по ушлед чистишаве наше Цркве, ојстављамо чистишавцима да сами просуде. Кад би, пак, устали они витезови из 1912. и 1918. године, који су с љушком у руци, скрушена срца побожно хитали Царској Лаври, да је ослободе од шуђинског јарма, да би у слободи понова заблестила у царском сјају, са болом у души и шугом у срцу констишавали би, да се конаци Царских Дечана налазе, можда, у много горем сјашњу, нешто до ослобођења! Да ли би ти хероји зажалили што су онолике жрћиве принели за њихово ослобођење?! Не би веровали да се налазе у слободној, моћној и великој Југославији.

Држава је увидела пошребу ојравке цркве Високих Дечана и пристекла је у помоћ, макар и у дванаестом часу. Гвожђем и армираним бетоном учвршћени су стилоитни темељи и зидови ове

величанствене задужбине Светиога Краља. Услед слегања шерна они су нагло почели да попуштају. Да се што више растереши тежине, архиепископи су предложили скидање и замену старог сувише тешког олова, којим је храм био покривен. Препокривање новим и лакшим оловом још није приведено крају. Један део цркве препокривен је прошле, а други ће бити зотов ове године. Тако ће још за многа столећа бити обезбеђен кров над главом Светиога Краља Стефана Дечанског. Са препокривањем је могло све бити зотово до јесени прошле године, али је то омело подизање стубове... На непокривеном делу цркве свакако да је било неких поклона на олову, те је и она прокињавала од ошоглевог снега. Жалосно је било посматрати како вода стира црвену боју са фресака. Видећемо хоће ли бити какве штете по њих... Поред стубове која не стубује, Високи Дечани имају и центару и млин, али ни центару не светили ни млин меље...

Епископ бањалучки др Василије Костић 1947. године

⁴ Досије синђела Василија Костића бр. 33 у архиви Православног богословског факултета у Београду. У поменутом реферату поднетом Савету факултета 25. фебруара 1941. године о његовом богословском раду се каже:

Господин Костић је до сада објавио три научна рада из области Догматике и Упоредног богословља, а дао је и 25 краћих и дужих чланака о разним религијским и социјално-филозофским проблемима по разним богословским и књижевним часописима... Осим тога објавио је 1936 год. један чланак на грчком језику у грчком часопису Хризостомос.

Главни научни рад г. Костића је његова докторска дисертација на грчком језику: Проблем спасења по учењу св. Василија Великог. О високој научној вредности овога рада изашао је приказ у Богословљу 1937 год. (св. 3-4, стр. 360-368). Дисертација је рађена изворно, са одличним познавањем грчког језика.

Свагда се трудио да народ подсети на свету историју српског народа у Христу, на косовски завет. Тако је на Видовдан 1951. године служио Свету литургију крај моштију Светога цара Лазара у београдској Саборној цркви. Беседу је отпочео цитатом народне песме:

„Ту Косово тужно стоји,
Петвековно ропство броји;
Спомен славе и јунаштва
И неслоге и издајства”.

Нагласио је да ће и данас – 1951. године – ту песму певати многе стотине и хиљаде Срба и Српкиња у Грачаници на Косову, у Раваници Фрушкогорској, у Лазарици у Крушевцу, у Лазарици на Далматинском Косову, у Лазарици Босанске Крајине, као и свим храмовима широм света где год Срби живе. На Косову и у обема Раваницама српски народ ће са великом побожношћу љубити прах земље, коју су газиле ноге светих заточника косовских и где је деценијама и стотинама година лежало свето тело честитог кнеза косовског.

Опомињао је, да православни Београд треба да предводи у том раду и да не дозволи да га други претекну и воде. Није довољно да београдске цркве буду пуне, већ је потребно да сав православни Београд, као на Велики петак и Ускрс, продефиљује пред чудотворним моштима Светог кнеза Лазара. Видовдан и јесте српски Велики петак и Ускрс – тренутни пораз, а вечита победа духа над материјом, правде над неправдом, слободе над тиранијом, крста над некрстом...

Поменуо је да је неизгладива успомена на Видовдан у нашем народу, и идеал служења Богу и народу кроз монаштво, коме нас личним примером учи царица Милица.

Кад дође слобода, рекао је – и ту је ману нашу навео свети владика – често пута заборављамо косовске и покосовске жртве, на којима почивају темељи наше отаџбине, па је свети владика позвао народ да правилно протумачи косовску трагедију и мучеништво косовског кнеза, чија се клетва:

„Ко не дошо на бој на Косово,
Не имао од срца порода,
Од руке му ништа не родило,
Рујно вино ни пшеница бјела,
Рђом капо док му је колена...”

може применити на свакога који недовољно поштује Косово и његове жртве.

Косовски великомученик, са својих „седамдесет и седам хиљада”, код којих је „Све свето и честито било и миломе Богу приступачно” – био је представник политике јединства, на супрот политици разједињења. Зато смо дужни, у овим нарочито тешким данима, да будемо уз њега и његову политику, спремни да за добро наше отаџбине следујемо његовим путем, „за крст часни и слободу златну”⁸.

Међутим, власти нису гледале слободно на пастирски, црквено-народни рад епископа Василија у Бањалуци и Босанској Крајини. Зато су организовале да он буде протеран, фебруара месеца 1950. године, из Бањалуке за Београд, о чему постоји документација у архиви светог Синода, а и он сам о томе говори у својој аутобиографији. Ван своје епархије био је 14 месеци, и тек после више интервенција Светог архијерејског синода⁹ и патријарха код централних државних власти у Београду, враћен је у Бањалуку 20. маја 1952. године. Међутим, ни тада његови прогони нису престали.

Епископ Василије, по задужењу патријарха и Светог архијерејског сабора, свог школског друга епископа Хризостома уводи у трон епископа браничевских у Пожаревцу у Недељу свих светих 15. јуна 1952. године. Он је у договору са епископом Хризостомом одредио дан његовог устоличења, али датум унапред није објављиван – да би све у вези са устоличењем било најскромније – без свечаног дочека при доласку, банкета са уобичајеним поздравима и здравицама. Заједно су стигли возом на устоличење. Црква је била дупке пуна. На Светој литургији епископ Василије је прочитао патријархову грамату о избору епископа Хризостома за епископа браничевског, па онда „скренуо пажњу свештенству и народу на историјски значај Браничева у нашој Цркви и позвао их да свог новог Архијереја у свему слушају, да са њим сарађују и помажу га у његовом раду за добро Цркве и народа”¹⁰. После беседе увео га је у трон. Занимљиво је да је касније, епископ Хризостом устоличио епископа Василија у Краљеву, у Саборној цркви, 18. јуна 1961. године, за епископа жичког.

Септембра 1952. године епископ Василије је освештао православну капелу у Котор Вароши, пошто је црква за време Другог светског рата срушена од усташа. Занимљиво да је римокатолички жупник те недеље тражио од своје пастве да иде на освећење капеле и да сам није служио мису; а и хоџа Табаковић је својим верницима упутио истих захтев. И жупник и хоџа били су на освећењу, литургији па чак и за трпезом са епископом Василијем, свештенством и народом. Владика је беседио на тему: „Брат је мио које вере био”.

Голготско страдање доживљава епископ Василије у Бањалуци 1953. године, када око 150-200 мушкараца и жена учествује у његовом протеривању – он бива засипан камењем, пљуван, псован, исцепана му је манџија, оборен је на земљу, раскрвављен... Власти нису хтеле да одговоре на представке Светог архијерејског синода тим поводом, па зато патријарх и Свети архијерејски синод траже пријем код председника Савезне комисије за верска питања Добривоја Радосављевића Бобија. Они га обавештавају да су митрополит дабробосански и администратор Епархије зворничко-тузланске Нектарије Круљ и епископ бањалучки Василије били приморани да напусте места свог службовања и да дођу у Београд. Рекли су му да ово нису једини напади, било је и напада на свештенике... Радосављевић им на то лицемерно одговара: „Ми никада нисмо физичко обрачунавање сматрали својим методама... Грађани (мисли на ’активисте’ у Озрену и Бањалуци) су били изазвани нелојалним поступцима (односи се на митрополита Нектарија и епископа Василија) према данашњици и њиховим ставом у питању Свештеничког удружења... Они нису протерани од стране власти те могу да се врате и треба да се вра-

И по садржини и по начину обраде она представља пријатну новину у православној богословској књижевности уопште.

Други научни рад је из Упоредног богословља: Секташтво, објављен у току 1934 и 1935 године у часопису Православље (Београд). У њему з. Костић зналачки претира проблеме о природи и раду разних секташких друштва код нас. Он шу даје врло користан преглед и оцену „настаних духовних покрета код нас”, у које спадају: Војска спаса, Међународно удружење истраживача Библије, хумано друштво Прејород (маскирани адвентизам), Баха и верски покрет, Назарени.

Трећи научни рад је такође из Упоредног богословља: Високопречасни Стефан Илкић и уједињење Православне и Римокатоличке цркве, објављен у току 1938, 1939 и 1940 године у часопису Преглед (жичке епархије) односно Жички благовесник. Постављени проблем разрађен је на основу изворне литературе; закључци пак, изведени на основу историјских чињеница, претворени су у очигледне, неоспориве и необориве истине.

Од осталих чланака пада у очи расправа: Материјалистички еволуционизам у светлости објективне критике, објављена у току 1940 год. у Прегледу (епархије нишке). У овој расправи з. Костић показује не само обимно познавање литературе по овоме питању него и уочљиву самосталност у доношењу закључака.

Г. Костић је из области Упоредног богословља дао у преводу са грчког одличну расправу Хилијадам, од истакнутог грчког богослова, даровитог популаризатора еванђелских истина, П. Трембеле, професора Атинског универзитета.

Уопште, зоси. Костић показује велику ревност и озбиљан смисао за научни рад у области Дошмајике и Упоредног богословља. Разуме се, као и код свих почетника, код з. Костића се осећају извесни недостаци, нарочито у методичности обраде понеких проблема. Али, главно је: сви ње-

жови радови јасно показују савесности, озбиљно познавање материје, снажну логичност у решавању проблема и љубав према истраживању истине.

На основу свега штога мишљења смо: да Господина Костића треба изабрати за доцента према расписаном стечају и пружи му могућности да своје способности пошито посвети раду у области Догматике и Упоредног богословља.

⁵ Архив Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василије Костић.

⁶ Епископ Василије бањалучки добио је следећу грамагу:

ГАВРИЛО – По милости Божијој Архиепископ Пећки, Митрополит Београдско-карловачки и Патријарх Српски, са Светим Архијерејским Синодом Српске Православне Цркве, часном свештенству и монаштву и богољубивој пастви богомчуване Епархије бањалучке, благодати и мир од Господа и Спаса нашега Исуса Христа, а од смерности своје шаље Патријаршијски благослов и поздрав.

Промислом Божијим утврђена је Епархија бањалучка смрћу блаженопочившег и светиле устомене Епископа Платона.

У сталном сарању за Цркву Божију, а по праву и прејемству наслеђеном од Господа и Пастиреначалника нашег Исуса Христа и Светих Апостола, руководством Духа Светога, Свети Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве сагласно прописима светих канона изабрао је дана 20/7. маја 1947. године богољубивога и врлинама украшенога протосинђела г. др ВАСИЛИЈА (Костића), професора богословије, за епископа богомчуване Епархије бањалучке, и Ми, призвавши благодати Светога Живостворног Духа, уз саслужење Његовог Високопреосвештенства Митрополита црногорско-приморског Господина Арсенија и Његовог Преосвештенства Епископа нишког Господина Јована, хиротонисасмо га у чин Архијереја у храму Све-

те, но пожељно је да се са њиховим повратком причека, да се он не би схватио као изазивање и да се избегну догађаји који су непожељни... Подвлачим да митрополит Нектарије и владика Василије нису протерани од власти, већ од народа, и за сада није пожељно да се врате тамо одакле су протерани. Треба сачекати да се догађаји смире. Међутим нема никаквих сметњи да се митрополит Нектарије врати у Сарајево...” Додао је још, потпуно лицемерно, да владика Василије не би требало да се врати „док се прилике не стишају”!¹¹

Владика Василије, по доласку у Београд 23. августа 1953. године, извештава Свети архијерејски синод о своме протеривању:

У вези мога протеривања из Бањалуке на дан 22. августа ове /1953/ године, часи ми је поднети Светом Архијерејском Синоду следећи извештај:

Дана 18. августа ове /1953/ године, уочи Преображења, руководиоци Савеза социјалистичког народа Југославије у Бањалуци одржали су на разним местима у Бањалуци конференције, на којима су ме нападнали да не сарађујем са народним властима, да сам сарадник окупатора, непријатељ данашњице и народа. Рекли су да сам за Преображење најавио црквени збор у Ребровачкој цркви, који ћу претворити у политичке манифестације. Црква је на периферији Бањалуке.

После ових конференција један део њихових учесника пошао је да демонстрира. Поред Епископије прошло их је 150-200 људи и жена око 9 часова увече вичући: Доле владика Костић! Напоље из Бањалуке, напоље из земље! Доле народни непријатељ, доле крваве манијације! Где му је Дража Михаиловић!? Претили су ми да се не усудим држати, побож, заказани збор у Ребровцу. Наглашавам да ова црква не слави Преображење као своју славу, већ Малу Госпојину, те уопште није било потребе да штога дана буде ма каква специјална свечаност, којој бих и ја присуствовао, није је у том смислу ништа предузимано.

У Бањалуци је за 20. август заказан митинг. Људи су лично позивани да дођу на митинг, који је одржан између 6 и 8 часова увече. На њему су поновљени напади против мене, са ранијим паролама и поклицима. Донети је и закључак да ми делегација од девет-десет људи саопшти да најуспешније Бањалуку у року од 48 часова.

Поменути делегација посетила ме је у Епископији на дан 21. августа око осам и по часова изјашта. Предводио ју је просветни инструктор Драго Зечевић, учитељ, а били су и Никола Бабић, професор, Појовић, директор банке, и још неколико особа и једна жена међу њима, чија су ми имена непознати.

Делегацију сам примио у присуству мога архијерејског заменика протојереја-ставрофора Ђорђа Брањешевевића, и протојереја Бранимира Давидовића, секретара Црквеног суда. Сви чланови делегације ушли су у моју канцеларију са рукама позади, не поздрављајући се ни с ким; Драго Зечевић је рекао:

По одлуци народа Бањалуке на синоћном митингу, дошли смо да Вам саопштим, да најуспешније Бањалуку у року од четрдесет и осам часова; у противном, за последице не носимо одговорности. Вама као сараднику окупатора, непријатељу народа и данашњице, нема места у Бањалуци.

После овог усмено саопштења, ујаштао сам: да ли имају писмену одлуку, на коју бих се ја у законском року жалио. Иначе, овакву одлуку не могу да примим на знање, није могу да јој се повинујем. По истојетем Кривичном закону нема казне протеривања из места пребивања, те је не могу изрицати ни надлежни редовни судови у држави, па ни било какав скуј људи. Ја се могу повинувати само законитим одлукама одговорних државних органа и власти.

Скоро у покрету да пође, Зечевић је рекао: Народ не даје писане одлуке, и они шакве одлуке немају. Народ има права да доноси шакве одлуке, јер је он изнад власти и свака власт од њега пошиче. Рекавши ово Зечевић и делегација су пошли. Позвао сам их да ме до краја саслушају, као што сам и ја њих саслушао, што они нису учинили. Пратећи их ја сам рекао: Народ је своју власт пренео на одређене државне органе и власти, који у име народа говоре и суде. Према шоме, не може сад што власт одузимају и стављају се изнад поштивних закона.

Одмах иза овога разговора брзојавом сам известио Свети архијерејски синод о мом одговору делегацији. Затим сам упутио званични акти Градском Одбору – Савету за унутрашње послове – у Бањалуку са плаћеним одговором. У акту сам известио управне власти о демонстрацијама против мене, о митингу и о усменом саопштењу делегације са митинга. Молио сам да ми се гарантује безбедности, која се пружа сваком грађанину ФНРЈ, чак и онима који су због преступа по закону осуђени. Овај писмени акти лично су предали мој заменик Врањешевих и секретар Давидових начелнику Савета Ирфану Карабеговићу. Обећао је да ће ствар проучити и дати одговор.

По подне истога дана Унутрашњи одсек писмено је позвао против Врањешевих. Карабеговић му је вратио мој акти незаведен и усмено рекао да ми власти не може гарантовати безбедности. Заиста се пружа појединцима кад им безбедности буде угрожена од појединца, а овде је у питању воља народа изражена на митингу, против чега се ништа не може учинити. „Тако реците Ви јединицу владици Костићу”, рекао је на крају против Врањешевих Карабеговић.

У међувремену стигао је и брзојав са одговором Његове Светости да, по одлуци Синода, одмах кренем за Београд. То сам могао да учиним тек сутрадан 22. августа возом, који полази у девет и четврти увече из Бањалуке за Београд преко Добоја, а рок је истицао тек 23. августа пре подне.

На дан 22. августа /1953/ тачно у девет часова увече кренуо сам колима за железничку станицу. Са мном су били против Врањешевих и против њахон Илија Адамових. Од саме Епископије за нама су јурила разна лица – мушка и женска – вичући: Хоћеш писмено, ево ти писмено; добићеш га од народа који те чека! Доле брадоње, доле народни непријатељи и сарадници окупатора! Један се припојио уз кола и посао ми Бога, дружи јује крух, а шрећи хљеб! Кочијаша су приморали да вози главном улицом поред хотел-Босне. Ту је било нешто света и чули се рећи повици слични ранијима. Пред станицом је било нешто више света и чули се чешићи повици и зруби испад на мој рачун. Многи су почели да нам се приближују. Како смо ушли у станицу и пошли ка излазу на перон, тискање је било све веће, а повици са разних страна бучнији. Појавила се и милиција – неки у униформи, а неки пресвучени. Милицијаци су око мене и против Врањешевих правили ред, а затим су направили круг, вичући: Напрема другови! Демонстранти су наваливали са свију страна. Пошискивали су нас док нас нису пребацили до вагона теретног воза, на којима су стајали демонстранти. Камилавку су ми оборили каменом и нестала је под ногама оних који су наваливали на нас. Почела је да пада киша и ја сам стајао пола сата гологлав на киши, изложен разним шиканам: љували су ми у лице, покушавали да ме вуку за браду, ударили ме по глави и шелу парадајзом, шљунком са перона и каменицама. Нису штедели ни мога заменика, иако су му се извињавали да то није намењено њему, већ мени. Неко од руководица из Комитета говорио је и позивао присутни народ да види владику Костића, народног непријатеља, који мора да напусти Бањалуку. Један подофицир стално ми се уносио у лице и говорио: Ми смо мајеријалисти; верујемо само у мајерију, а не у бесмртност душе, како ви попови учите. Признај да је то бесмислица. Ти си сарађивао са окупатором, а нећеш са данашњим властима. Видиш, зашто те народ шера. Признај да си погрешно; иокај се! Други је викао: Хајде реци нешто овом народу! Одржи један говор и признај да си издајник. Иначе, вади пасош, па иди из земље!

С времена на време неки су се пробјали између кордона милицијаци и шутирале ме, неки су ме ударили рукама по слабинама, бутовима и леђима. Највише су ме гађали по откривеној глави парадајзом, шљунком и каменицама. Тежу озледу добио сам каменицом по глави изнад десног увета, где је расечена кожа, те је дуго успут крварило. Каменицом су ме ударили по десној обрви и носу. Двапут сам био оборен на перону и пао преко шина. Једни су ме вукли на једну, а други на другу страну, те су ми поцели пелерину и зорњу манџију. Ударце сам добијао, иако су ме бранили милицијаци, али нисам примећивао да су милицијаци било кога од нападача ма и једном ударили, премда су стално викали: Напрема другови!

по Архангела Михаила на дан 26. маја / 8. јуна 1947. године и утврдио за епископа божомчувана Епархије бањалучке. Објављујемо овом нашом Грамом, снабдевену печатом и потписима нашим и чланова Светог Архијерејског Синода, да Преосвећени ВАСИЛИЈЕ има по благодати Духа Светог сва права учења, светишенодејствовања и духовног управљања која му по светишеним канонима припадају па позивамо све светишество и све верне поменути Епархије бањалучке да Преосвећенога ВАСИЛИЈА слушају као добра деца свога родитеља, као ученици свога учитеља и шастира и да својом љубављу и сарадњом, а нарочито молитвом Светишњему за Њега, допринесу да Он са успехом обавља своју узвишену службу у славу Божију и за спасење своје шастиве, а на користи свете наше Православне цркве и Српскога народа.

Дано у нашој Патријаршијској резиденцији у престолном граду Београду 29/16. маја 1947. године. Синода 1708/Зат. 411.

Архиепископ Пеки, Митрополит београдско-карловачки и ПАТРИЈАРХ СРПСКИ Гаврило, Митрополит скопски Јосиф, Митрополит загребачки Дамаскин, Епископ нишки Јован, Епископ злетовско-сирумички Викентије.

Грамата се налази у Архиву Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василије Костић.

⁷ Нови епископ бањалучки др Василије Костић, Гласник Српске Цркве, 7–8, 1947, 236–239.

⁸ Види Гласник Српске Православне Цркве, 4–6, 1951, 48.

⁹ Из докумената у досијеу епископа Василија, Архив Светог архијерејског синода бр. 39, јасно се види да је епископа Василија из Бањалуке протерала Државна безбедност из БиХ. Оптуживали су га да је био „љотићевац”, али је он енергично одбио да је икада припадао том покрету. „Само ме је”, вели владика, „Љотић једном бранио на суду

против оптужби представника секте 'истраживачи Библије', које је на суду заступао др Иван Рибар, за кога, свакако нећете /због тога/ тврдити да је био њихов присталица." Затим су га испитивали како је то он био са патријархом Гаврилом и Николајем у Раковици, Љубостињи и Војловици. Даље су га оптуживали што није хтео да „пријави неке четнике који су се скривали”, на шта је Василије одговорио да за њих није знао, али је додао: и да је знао, „ја не бих могао да вам јавим, јер ја нисам агент, већ владика, са чијим се позивом оваква служба не слаже”. Удбаши су га оптуживали и да је „слушао радио и преносио вести са радија у ратно-хушкачке сврхе”. И онда су му саопштили: „Наше руководство је донело одлуку да вам откаже право боравка на територији НРБиХ, као и гостопримство у Бањалуци. Ви нисте достојни да будете владика под Козаром, која је највише дала за НОБ.” Владика им је рекао да му дају писмену одлуку о протеривању, али су то одбили. Тада им је рекао: „Ово је узрок само Свештеничко удружење, и ништа друго” /које Владика није признавао/. „Сматрам”, додаје Владика у Извештају Светом архијерејском синоду, „да су државне власти на овај корак подстрекнуте од свештеника Крстана Бијељца, председника Свештеничког удружења из Сарајева... Он је тражио да дозволим свештенству упис у Удружење, и да сам то учиним (= ступим у Удружење). Исти је писао у њиховом листу неистините ствари о мени и моме раду.” (Ускоро за овим догађајем, у *Веснику Свештеничког удружења*, бр. 24, од 15. 4. 1950. године, појавио се напад на епископа Василија: „Каквих све епископа има”. Епископу Василију су још из Удбе рекли: „Знамо ми да сте ви у народу популарни, и да вас горе у Патријаршији високо цене. Нисте ви случајно дошли у Босанску Крајину, већ плански, да као борбен и одлучан организатор рушите наше редове!”

Воз је био заустављен даље од станичног перона. Са поласком је закаснио више од петнаест минута. Док су ме два милицајца водила ка возу, дошле су ме разна лица позади вукла за манџије, иако да сам се једва појео у воз. Умало ме са стеница вагона нису оборили на земљу.

Био сам извадио картицу за другу класу, али, шобож, није било места, те су ми нашли места у трећој класи. Путници су почели да прогледују што су ме довели међу њих, да због мене „страдају” и они. Кроз отворени прозор неко је пружио руку, дохватио ме за десни рукав горње манџије и поцепао га. Кад је прозор затворен, каменицом су га сивоља разбили.

Иако су ме милицајци уверавали да су ми ствари убачене у вагон, оне су остале у Бањалуци, поштено сачуване, и ја сам допутовао без њих у Београд.

На две-три уситне станице улазили су у мој куће младићи и девојке, пошмењали ми се и вређали ме. Једна ученица, гледајући у мене зворила је присутнима: Видиш колика му је брада! Срам га било! Издајник један. Колико ли је нашијех поклао на Дрини! Ех! овако бих га клала! – завршила је, показујући десном руком као да у њој држи какав нож или мач.

Воз којим сам путовао стигао је у Београд 23. августа (1953) око седам и по часова изјутра. Члановима Свештог архијерејског синода показао сам своје ране, крв, исцелувану пелерину и манџију и усмено им испричао све што овде писмено подносим Светом Архијерејском Синоду. Стога мислим није потребно да подносим било каква лекарски извештај или уверење о мојим повредама.

За овакав поштујак према мени нисам дао месним партијским и фронтовским руководиоцима никакав повод. Од мога повратка у Бањалуку, где сам остао два месеца, нисам ишао ни где ван Бањалуге, ни сам кога од свештеника позовао на одговорност ако је члан Свештеничког удружења, ни сам писмено ни усмено објашњавао нови Закон о верским заједницама, ни сам имао прилике истине у дописима разних новинара по дневним листовима, који сервирају очигледне неистине, без обзира на морал новинара, који их обавезује да само проверену истину износе на јавност. Оно што се десило са мном на железничкој станици у Бањалуци личи на линч Црнаца у неким земљама, о чему читамо по разним новинама и романима, а из хришћанских списа првих векова Хришћанства читамо да се иако поштујало и према хришћанима у разним земљама и градовима. Оно што се мени десило у Бањалуци 22. августа 1953. године превазилази линч Црнаца и испаде против хришћана првих векова Хришћанства, јер се дешава у културном, најпредном и просвећеном двадесетом веку у Југославији, демократској земљи са најпреднијим законодавством у свету.

Молим Свети архијерејски синод за интервенцију код надлежних државних власти да се кривци за овај догађај узму на одговорност и да се убудуће овакви испади спрече, јер су и многи свештеници изложени сличним непријатностима, а мени да се омогући повратак у Бањалуку, како бих отуда могао да управљам своју редовну дужност у Епархији, која је толико много страдала у последњем рату.¹²

У време страдања епископа Василија, страдали су и његови монаси. Знаменити духовник и ревносни мисионар, протосинђел Василије Стриљчек, Украјинац, парох хрватски (српско место између Прњавора и Бањалуге), прогањан од државне власти, умро је у кућном притвору 1958. године у Манастиру Гомионици. Он је у полуразрушеном Манастиру Гомионици сабрао, по благослову епископа Василија, преживеле украјинске монахиње.

Епископ Василије вратио се у Бањалуку 31. децембра 1953. године после четири месеца одсуства из епархије. „Мојим повратком у Епархију црквени живот је појачан. То се осетило у свештенству и у народу”, пише он Светом архијерејском синоду. „Колико је мој повратак обрадовао верне, толико је, колико са знајемо, огорчио поједине неодговорне елементе.”

Патријарх Викентије се упокојио 5. јула 1958. године, а за администратора до избора новог патријарха, као најстарији члан Светог архијерејског синода постављен је епископ браничевски Хризостом. Власти, да би онемогућиле учешће епископа Василија на изборном Сабору, хапсе га у Бањалуци.¹³

Епископ жички др Василије Костић са епископом нишким Иринејем (сада патријархом српским), старцем Никанором Хиландарцем и Светогорцима испред Манастира Жиче, седамдесетих година XX века

Патријарх Герман је администрирао Жичком епархијом све до мајског заседања Светог архијерејског сабора, када је за епископа жичког изабран епископ Василије. У Краљеву је епископа Василија устоличио 18. јула 1961. године епископ браничевски Хризостом.

Епископ Василије је 25/12. маја 1961. године упутио дотадашњој својој пастви у Бањалуци следеће опроштајно писмо:

Свешћенству, монасима и православном народу Епархије бањалучке:

Драга браћо и децо моја у Христју Господу, по вољи Божјој, жељи Светиоџ Архијерејског сабора и пошреби Светије Православне Цркве Српске изабран сам за епископа Епархије жичке. Са коликом сам радошћу прихватио овај избор за епископа жичког, са коликом жалошћу наишћим Епархију бањалучку, свешћенство, монахе и вернике, са којима сам провео њених четрнаест година у раду и молићви за ошћије добро и најредак наше Светије Цркве и њених чланова.

Опратијајући се од вас, свима најискреније захваљујем на добротти, љажњи и љубави коју стие ми за све ово време несебично указивали као своме духовном стјарешини, кога стие радо и свесрдно дочекивали приликом њушовања по Епархији, чије стие речи слушали и ујрављали се по њима у живошју.

Одлазећи од вас, ошћављам део себе у вашој средини, а све вас носим у свом срцу и у мислима својим као најближе и најрођеније своје.

За ушћеху у овој жалосити Господ наш и Светији Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве шаљу вам новоџ архијасћира и стјарешину у личностти мога драгоџ браћиа Епископа Андреја, који ће стјушћити на дужностти бањалучких епископа и ући у њихов славни шрон у недељу 4. јуна ове године у Бањалуци. Као ваш досадашњи архијереј ја прејоручујем вашим молићвама и вашој љубави новоџ вашеџ архијереја, мога браћиа у Христју Господу, Епископа Андреја. Слушајте га, покоравајте се његовим наредбама и живошћ свој саображавајте науци Господној коју ће вам он пројоведашћи, да бистие добили сјасење и у овом и у оном светју. Молећи се Господу Богу да вас све обдари благодаћу Својом и одржи на сјасоносном пушју Светиоџа Јеванђеља којим нас је Светији Сава повео, шћило вас поздрављам с благословом. – Епископ Василије.¹⁴

¹⁰ Из Извештаја епископа Василија Светом архијерејском синоду, бр. 127 од 16. марта 1952. године; в. *Епископ Хризостом, Живошћ и рад*, приредила Гордана Жујовић, издање Св. архијерејског синода Српске православне цркве, Београд 1990, 151.

¹¹ Архив Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василије Костић. О разговори са Добривојем Радосављевић у Архиву Светог архијерејског синода сачувана службена белешка. Патријарх Викентије је 25. августа 153. године упутио писмени протест Савезном извршном већу /на четири густо куцане странице/ због прогона двојице српских епископа, а о томе су извештени сви епископи Српске православне цркве.

¹² Ебр. 207 од 24/11. VIII 1953. године, заведен у Архиву Светог архијерејског синода бр. 25. VIII 1953. године.

¹³ У досијеу епископа Василија у Архиву Светог архијерејског синода постоји опширна документација о томе. Епископ Василије извештава Свети архијерејски синод 10. септембра 1958. године да му је у Београду, у Патријаршији, где је дошао на изборни Сабор на коме је биран нов патријарх, хитно уручен позив Окружног суда у Бањалуци да је „окривљен због кривичног дела“, те му је у стану у Патријаршији извршен претрес, а стан у Бањалуци запечаћен. Морао се одмах јавити суду у Бањалуци. Интервенција код Савезне верске комисије није помогла. Епископу Василију је дозвољен повратак у Београд тек 17. септембра увече, дакле, тек пошто је 13. септембра Герман (Ђорић) већ изабран за новог патријарха.

¹⁴ Архив Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василије Костић.

¹⁵ Устоличење епископа бањалучког Андреја, *Гласник Српске Православне Цркве*, 10, 1961, 293.

¹⁶ *Случај је хтео да тих дана по-сетити Студеницу један од најугледнијих људи Српске Православне Цркве, Владика Василије, који заузима Епархију у Жичи, коју је створио и њен Епископ био Свети Сава, као први Српски Архиепископ.*

Велика част, али и велики терет падају на рамена овог свештеника беле браде пуне сунца, која уоквирава лице обележено годинама и патњама, са озбиљним очима тамно златне боје које се, под његовим густим снежним обрвама, пале интелекцијом и добротом. Мада већ неколико година патити од једне тежак болести, коју подноси са ванредном храброшћу, те несреће појачане, најжалосније, поличким невољама, које су ишле до зашвора, нису уздрмале ни ослабиле његов душевни мир и живост његовог духа. Приликом недавне осамстогодишњице рођења Светог Саве (1975), коју је Српска Православна Црква свечано прославила у Жичи, а самим скромније у Српској Академији у Београду, извесни кругови су јавно покренули питање уместности тих манифестација. Одговор Епископа Василија је био: Да Турци нису сталили мошти Светог Саве, ви бисте то учинили!

Владика је требало да освети једну недавно обновљену стубу капију у близини, подижућу на месту где је, према предању, будући краљ Стефан срео свој брата Саву, који је враћао очеве мошти из Свете Горе, пре него што ће се у Студеници над њима помирити са својим другим братом Вуканом, тиме чинећи крај раздора у Србији. Крајко време по одласку Владике, налазећи се у великој цркви, обасаној сунчаном светлошћу, приметих на зиду његов портрет рађен пре више од седам и по векова под самоузданим и одлучним цртама једног непознатог свеца. Мада није реко у народу наћи на расне црте са фресака, у овом случају слично са Владиком (Василијем) је била ујадљива... Комен Бећировић: „Вечна Србија”, у

О раду епископа Василија у Бањалучкој епархији бираним речима се изразио његов наследник епископ бањалучки Андреј: „Са Апостолском ревностју обнављао је црквени живот у тешким приликама, после страховитих разарања и пустошења у току рата... Верујем, Свети Владико, да нећете заборавити своју паству у молитвама у Светој Жичи, где је престо Светог Саве, да небески заштитник Српске Цркве чува и штити ову Епархију која је Вама била поверена.”¹⁵

Благословом епископа жичког Василија, за време његове седамнаестогодишње управе Епархијом жичком, сазиано је двадесет осам цркава, двадесет два парохиска дома, оторено је шеснаест народних трпезарија, а обнављане су цркве и објекти који су срушени или оштећени. У Краљеву је 1975. године саградио нови Епископски двор. Његовим благословом образована су и два нова манастира, тако да је било двадесет два манастира у епархији. Заувек одушевљен монаштвом, окупљао је монахе и монахиње и њима пунио манастире. Многе младе људе помагао је у жељи да изучавају богословске науке, школујући их, па их је касније рукоположио за свештенике. На све који су га сусретали остављао је снажан утисак.¹⁶

Епархијом нишком администрирао је после смрти епископа др Јована (Илића), од марта до устоличења епископа Иринеја (Гавриловића), садашњег патријарха српског, у Саборној цркви у Нишу, 15. јуна 1975. године. За време администрације Нишком епархијом обновио је Епископски двор у Нишу.

Реч и ауторитет епископа Василија у Светом архијерејском сабору слушала се и ценила. Српску православну цркву представља 1961. и 1963. године на првој и другој Свеправославној конференцији на острву Родосу.

Свети архијерејски синод изабрао га је 1962. године за члана своје комисије за поправљање превода Новог завета. У овој новој комисији били су и епископ Хризостом и други угледни богослови Српске цркве. Епископ Василије је још са Светим владиком Николајем за време Другог светског рата радио у Манастиру Војловици на исправљању Вуковог превода.

Епископ Василије је, из Крагујевца у Манастир Жичу, пренео кости свога претходника епископа Корнилија Станковића (1883–1885) и сахранио га у параклису Светог Саве Освећеног 29. новембра 1963. године. За време епископа Корнилија, 1884. године, епархија је добила своје данашње име – Жичка.

Саборној цркви епископа западно-америчких у Алхамбри 1968. године поклонио је делић моштију светог краља Стефана Првовенчаног. По избијању раскола у Америци 1967. године епископ Василије је био од Светог архијерејског сабора назначен као тужилац, и он је писао канонску тужбу, по којој је епископ Дионисије осуђен и рашчињен.

Поводом прославе 750-годишњице аутокефалности Српске православне цркве, у Манастиру Жичи 1969. године одржано је заседање Светог архијерејског сабора (том приликом је постављена и спомен-плоча у част поменутог јубилеја).

Епископ Василије је поново био прогоњен и затваран од државних власти. У беседи на освећењу обновљене цркве у селу Брезна код Горњег Милановца, године 1971, пошто је сазнао да су школе забраниле деци да иду на народни сабор код цркве, епископ Василије је критиковао тај поступак, рекавши да је таква просвета у школама катастрофална по српски народ, његову децу, историју, културу. Решењем судије за прекршаје СО Горњи Милановац Радована Пурића, 27. априла 1972. године,¹⁷ владика Василије је проглашен кривим „што је 3. 10. 1971. године на јавном месту поред цркве и црквене порте где се одржавају сеоски вашари у селу Брезни за време осветљавања реновиране цркве, пред масом од 1.500 до 2.000 окупљених грађана у говору кога је том приликом одржао:

неистинитио приказивао систем школовања, образовање и васпитање младих; тврдио да су данашњи просветни радници неистинити, да нису достојни ни благио са циљем да скину онима који су васпитавали велике српске војсковође; да не васпитавају омладину као будуће грађане који ће бранити ову земљу, већ да васпитавају од омладине силеције који ће је рушити, те да уколико се не успротивимо оваквом васпитању – бићемо од овакве омладине пређажени пошто их воде и васпитавају они који од њих нису бољи, већ и гори од њих;

предлађао је за државну српску Химну: „Боже драђи ти и шћо сјасе од пројасћи, чуј наше гласе ња нам буди сјас, моћном руком води и брани српски род, српску цркву и сав српски народ” – чиме је учинио прекршај из члана 2., тачка 4. Закона о прекршајима прошив јавног реда и мира. Кажњен је са 30 дана затвора.¹⁸

Због затворске казне епископ Василије не присуствује заседању Светог архијерејског сабора 9–17. маја 1972. године (решење му је уручено 4. маја 1972. године, а није прихваћен захтев за одлагање извршења казне). Свети архијерејски сабор у поменутом заседању: „изражава своје жаљење због таквог става према једном Епископу Српске Православне Цркве. Тим поводом, изражава своје жаљење и због непоштовања уставних и законитих права која су Српској Православној Цркви загарантована, а која су према годишњим извештајима већине епархијских архијереја у последње време на терену веома угрожена.

Свети Архијерејски Сабор је због свега овога веома забринут, те очекује од органа државних власти ништа друго, него да се према Цркви држе својих – државних закона и прописа, а нарочито у погледу верске слободе која уставом није никоме, па ни школској деци – ускраћена; затим у области верске наставе која је такође законом одобрена; потом у погледу давања локације и грађевинских дозвола за подизање цркава и црквених зграда које се врло често ускраћују и, најзад да се предају Цркви на слободно коришћење и располагање оне црквене зграде, манастирски конаци и парохијски домови који су после национализације остављени Цркви у својину.

Свети Архијерејски Сабор исто тако очекује да ће решење о кажњавању Епископа Василија затвором неодложно бити укинута.”¹⁹

Епископ Василије је одлежао у затвору месец дана, од 27. јуна до 26. јула 1972. године.

Епископ Василије је, за потребе суда а са магнетофонске траке, записао текст своје беседе у селу Брезни после освећења цркве 3. октобра 1971. године (које је на десетак километара од историјског Такова, у коме је кнез Милош Обреновић подигао Други српски устанак). Беседу је снимао присутни полицајац у цивилу. Ова беседа гласи:

Боже правде ти и шћо сјасе од пројасћи досад нас, чуј и одсад наше гласе и одсад нам буди сјас. Моћном руком води, брани српски род, српски народ, Српску Цркву, моли Ти се сав српски род.

То је српска химна, браћо и сестре, која је најлепша молитва не само српског народа, него може да је узме сваки народ за своју (заставу) химну.

Ја сам ову здравицу данас почео овом химном српском, народном и црквеном шћо и шћо видим, чиним и чујем да наша браћа Хрвати певају „Ђеја наша домовино”, а Словенци „Ој, јуначка земљо мила, најријед заставе у бој” – и не знам шта даље. Ово је много лепша наша и много старија. А ја мислим да није српски народ најрешији на кули Земљиној да не може да пева овако лепо песму своју и најлепшу моливу, коју је српски језик могао да изговори до данас.

Овде су споменути бивши епископи жички: блаженопочивши Сава Дечанац, Владика Јефрем Бојовић, и Владика Николај Велимировић. Ја сам захвалан Господу Богу шћо сам после ових великих наших архијереја и ја дошао на Жичку Епархију. Владика Сава Дечанац је био у мом месту, у Пирошу, српски учитељ за време Турака и има нај... /прекид праке/

Ви читате и знате да су многи омладинци без домаће васпитања, без солидног васпитања у школама, највеће силеције, читате да често пуцају на своје учитеље и професоре у школи или га пресретну на улицама београдским ња га премлаће. То је резултат таквог васпитања, васпитања које су данас показали они који забрањују деци да дођу овде.

Ја сам рекао да су то неписмени људи иако предају писмености и кажу да су свршили школе, јер писмени људи и просветни радници морају да знају ко је био Свети Сава и да није било Светог Саве они не би знали ништа. А све што зна српски народ, и проси народ, и школовани људи, и сељак, и професор универзитета, то су до-

париском *Le Monde*, 6/7, новембар 1977; на српском у листу *Српска борба* 3. јуна 1978, 3. – у време објављивања овог текста на српском, Владика Василије се већ био упокојио.

¹⁷ Уп. бр. 3760/71; уручено му 4. маја 1972. године. Архив Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василије Костић.

¹⁸ Опширна документација о овом процесу налази се у Архиву Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василија Костића. Епископ Василије је узео себи за браниоца адвоката др Радислава С. Целића, из Краљева, али суд није хтео да дозволи одбрану на расправи, јер је „судија нашао да има довољно доказа о учињеном прекршају”. Адвокат Целић је 1971. године написао књигу „Бранио сам Владика жичког др Василија”, али је њено штампање забрањено под изговором да су „радници штамарије Слово у Краљеву одбили да штампају такву књигу”. Документација адвоката Целића била је заплена. За писање ове књиге Целић је имао одобрење епископа Василија. Књигу је ипак штампао у Краљеву 1995. године (цепног формата, на 140 страна ситног текста, где је објавио и текст пресуде), у којој је изнео сав релевантан материјал, под називом „Документи једног времена”.

¹⁹ Из седнице Светог архијерејског сабора од 23. маја 1972. године. Архив Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василије Костић.

Епископ др Василије Костић са својим богомудрим учитељем
оцем Јустином Ђелијским новојављеним светитељем

били од Светиоџ Саве, и до рајџа ми смо му одавали љризнање. А љосле рајџа наши љпросветни радници избаџили су Светиоџ Саву са универзиџејџа. Избаџили су њеџову икону која је била у великој свечаној сали (Универзиџејџа у Беоџраду). Тамо су задржали иконе обичних људи. И џио су велики људи: Вук Караџић, Досиџеј Обрадовић, чак и Шџиросмајера су узели – џио је катџолички владика – и мноџе друџе. То су велики, али су они само људи, а Свети Сава је Светиџиџељ. Њима је смејџало џио светиџиџељсџиво џа су џа оџласили за Саву Немањџића, а народ зна за Светиоџ Саву. Он је сџије Немањџић, али је Свети Сава, а џио је мноџо веће неџо Сава Немањџић. И џиџм нашим љпросветним радницима неџисменим смејџао је Свети Сава, џа су џа избаџили са универзиџејџа и љпроџласили њеџове улице – џде их још има џио џрадовима и мањим местџима, са најџиџсом: Свети Сава – они су најџисали: Сава Немањџић. Било је друџих Немањџића, али је само један Свети Сава и Архиеџиској и Просветиџиџељ срџски, од чијеџ катџиџџала живимо и ми данас и од коџа већеџ није било и неће бити. Ја сам рекао да џиџи људи, који су забранили деџи да дођу овде, не знају исџиорију, не знају ко је Свети Сава, не знају шџџа је Свети Сава осџџавио срџском народу. Ти исџиџи људи кад доведу /касџије овде/ деџу, они ће џовориџи о архџиџекџиџури овоџа храма. Они ће им џовориџи кад их одведу у Жичу о иконоџрафији, о великим умејџницима који су џио радили. Кад их доведу у Дечане исџиџо џџако ће џовориџи о леџим фрескама и архџиџекџиџури џиоџа манастира и о фрескама, о живоџису. И када их одведу у Манастију или Раваницу, у Лазарицу, у Љубосџиџињу, Пећку Паџиријариџију – свуда ће они њима џовориџи као научници, да џокажу деџи како мноџо знају.

Али не знају азбуку у љправом смислу. Када би знали азбуку они би љрво џоворили деџи о оном џуху који је био џокреџџач џлавни да се џодиџне и овај храм, и Жича, и Сџуденица, и Љубосџиџиња, и Манастија, и осџџали велики царски манастири срџски и велике задужбине које је срџски народ џодиџао. А џио је била вера у Хрџиџа Сџџасџиџеља. Да није било Православне вере код ових, код Милоша /Обреновића/, који је зидао овај храм и који је џодиџао, моџда, још 40-50 и више боџомоља за време своје владавине, не би се видео данас ни један од њеџових храмова, ни једна задужбина њеџова. И да није било вере код Светиоџ Саве не бисмо ми данас џисали срџски неџо бисмо џисали, моџда, араџски, џиџурски и ко зна којим бисмо се џисмом служили. И да није

било велике вере код Провенчаног Краља и код Стевана Високог, сина Светишеља Кнеза Лазара, не бисмо знали за Манасију, и да није било такве вере код Кнеза Лазара, не би се знало за Косово, или за Раваницу и за Лазарицу у Крушевцу и за остале велике светиње и задужбине српске. То је најглавније, браћо и сестре, и главније од архитектуре и од живописа и од иконографије и од свега. А наши просветни радници и културни радници, како хоћеће, када воде децу па им показују они избегавају да им кажу оно што је главно, да је главни покретач свега овога била вера Православна, вера Праоца наших, вера у Христа Спаситеља, вера у Свету Тројицу: у име Оца и Сина и Духа Светога. А на тој вери почива све што имамо у овој земљи. Да није те вере, одавно би пропали и земља и свети. Ја се радујем што сам данас у вашој средини, што сам вас видео; неке од вас срећо сам и на другим местима, али не овде у Брезни, у овом великом и овом светом месту, где су се васпитавале оне генерације које су водиле велике војсковође наше: Војвода Мишић и Војвода Пушник, и Војвода Стеја, и Војвода Петар Бојовић, и Војвода Јанко Вуковић, и Велики Краљ Петар, и Александар и други који су донели слободу свима вама, јер су се борили за оно што је главно, за Крст Часни и Слободу Златну. То је писменост, браћо и сестре, и то су писмени људи, којима нису достојни да скину бласто са обуће ови који децу одводе од цркава и забрањују им да дођу у цркву, и који не васпитавају будуће грађане који ће бранити своју земљу, већ васпитавају силеције који ће је рушити. Амин!”²⁰

У Међуопштинском затвору у Краљеву епископа Василија посећивали су епископи, свештеници, монаси, монахиње и бројни верници. У недељу 2. јула 1972. године епископи Хризостом браничевски и Стефан (Боца) далматински (који га је наследио на епархији 1978. године) о својој посети епископу Василију извештавају Свети архијерејски синод: „Његово Преосвештенство Епископ Жички г. Василије добро изгледа, ведро је расположен и много га је обрадовала указана пажња. Затвор се налази у самој новој згради СУП-а у центру града. За Владика су у тој згради преуредили једну канцеларију за затворску ћелију. Дозволили су да донесе своју постелину и да из Жиче прима храну, коју му редовно доноси јерођакон Арсеније... Дозвољено му је да чита и пише. Прима и прати штампу, а има и мали транзистор. Понео је у затвор и два рукописа који су му пре годину и више уступљени на преглед и оцену (ако смо добро разумели: Цисаржев други део Црквеног права и неки превод проте Миодрага Михајловића из Ниша). Вели, да није доспео у затвор не би те рукописе годинама прегледао, а сада су му добро дошли као разонода и забава. – Има право да се шета по унутрашњем дворишту СУП-а у време кад канцеларије не раде и кад су остали затвореници у својим ћелијама... Владика и његова околина су задовољни садашњим третманом и моле сваког посетиоца да којим испадом пред чуваром (који је стално присутан разговорима) не погоршају садашњу ситуацију...”²¹

У ово време, и нарочито у затвору, здравље епископа Василија се доста погоршало, све више је физички слабио. Оболео је од рака.

У својим беседама често је помињао светог владика Николаја, кога је много поштовао. Приликом боравка у Сједињеним Државама 1970. године ишао је на његов гроб и на гроб епископа Мардарија, да се топло моли Богу речима: „Помози Боже да се Срби сложе и умноже а да се не гложе”. Епископ Василије је још 1939. године писао о светом владици Николају, одговарајући на нападе неког др К. В. Хрвата, римокатолика: „Стварно, владика Николај је завео ’новотарије’! О великом испоснику, молитвенику, Апостолу са Охридског језера и из Жиче Светосавске зна цела Југославија и цео свет у Европи, Америци и изван њихових граница. Нико међу Србима не уме тако да исповеда Господа Христа боље, него владика Николај, нико не велича тако Светитеља, као он. Нико више цркава, манастира, домова за сироту децу, старце, старице и изнемогле није подигао у ово време у роду нашем него Владика Жички. Где су догмати, где позитивност и историчност Хришћанства, ако не у оваквој вери и оваквим делима? Ако ово није ’ортоксија’, онда је нигде нема и г. Др К.В. ’поњатија’ нема о њој, ни о Владици Николају, ни о Српској Цркви...”²² Скоро сваке године епископ Василије је одлазио

²⁰ Архив Светог архијерејског синода, досије бр. 39, Епископ Василије Костић.

²¹ *Епископ Хризостом, Живој и рад*, 13; Архив Светог архијерејског синода, досије 39, Епископ Василије Костић.

²² Заоставштина епископа Василија Костића у Манастиру Жичи.

у Цркву Светог Николаја у село Лелић код Ваљева, где је са епископом Јованом (Велимировићем) и светим оцем Јустином редовно служио годишњи парастос владици Николају. Владичански конак у Жичи, које је подигао свети владика Николај, Немци су после 11. октобра 1941. године оставили у рушевинама, па га је епископ Василије из темеља обновио 1965. године.

У Жичу су му долазили многи епископи из читавог православног света, нарочито Јелини, који су га ценили као епископа, богослова и духовника.

Епископ Василије био је и члан Комисије за издавање *Србљака* (са епископи-ма Никанором бачким, Хризостомом браничевским...). Прикупљени материјал предат је 1976. године епископу рашко-призренском Павлу, каснијем патријарху српском, да га приреди за штампу.

После смрти епископа шумедијског Валеријана (†23. фебруара 1977. године) администрира Шумедијском епархијом до устоличења новог епископа Саве (Вуковића), дотадашњег епископа источноамеричког и канадског, у Саборној цркви у Крагујевцу 16. септембра 1977. године.

О својој вери епископ Василије сведочио је највише личним примером, мада је доста беседио и будући високообразован, доста је и писао. Његови текстови могли су се прочитати у бројним часописима и листовима, који су излазили код нас и у иностранству. Као студент био је иницијатор, а касније, до 1941. године, члан редакције часописа студената Православног богословског факултета Београдског универзита *Светосавље* (са Влајком Влаховићем, Ђоком Слијепчевићем...), у коме је објављивао разне чланке и расправе. После Другог светског рата повремено је сарађивао у *Православном мисионару* шаљући своје текстове и преводе. И пре и после рата, писао је против секташке пропаганде и насртаја на православну веру. У тексту „Чувајте се да вас ко не превари” (Мк. 13, 5), епископ Василије истиче: „Бринимо се и настојимо да рестаурирамо многе драгоцене ствари, установе и грађевине, како бисмо их као културноисторијске вредности сачували за потомство и за цивилизацију. Скидамо са зидова вековима наслагани малтер, испод кога блистају најлепши ликови наших старих фресака, којима се читав културни свет диви. Српска православна душа творац је свега тога, а њена вредност већа је и драгоценија од свих творевина њених. Утолико је вредније и важније очувати њу у светом и спасоносном Православљу, носиоцу, инспиратору и творцу свега најлепшег и најплеменитијег у српском народу – и у овом и у оном свету. Не смемо дозволити да на наше очи овај блистави лик племените српске душе премазују малтером разни секташки пропагатори, који га својим смушеним учењем збуњују и сакривају пред целим светом. Изискиваће много више посла и труда скидање овог секташког малтера са правог лика православне српске душе. Уз мањи напор можемо то спречити сада.”²³

Епископ Василије увек је био спреман на рад, а и друге је подстицао на рад, саветима али и укорима, да би се што боље и више радило. Док га је здравље служило, одмарао се само врло мало ноћу. Својим свештеницима често је причао о својим бакама и дедовима, мудрим људима, од којих је много научио.

Последњих пет година живота, због болести издржао је три тешке операције у Ургентном центру у Београду, и после сваке операције враћао се својим редовним дужностима. Велики наши медицински стручњаци, који су га лечили, дивили су се његовом свагдашњем оптимизму и вери. На питање: како му је, увек је одговарао: „Хвала Богу, добро!”. И у болници се непрекидно молио, као што је то радио и у својој епископији, где је пренет из болнице.

Упокојио се на Велики уторак, 25. априла 1978. године у Епископском конаку у Краљеву.

Свети архијерејски синод је, примивши обавештење да се епископ Василије упокојио, на својој седници поставио за администратора Епархије жичке епископа шумедијског Саву, који је одмах допутовао у Краљево да би извршио припреме за сахрану. Скромни ковчег са телом епископа Василија, био је у поподневним часовима постављен наред Спасове цркве у Жичи. Свештенослужитељи су се

²³ Гласник Српске Православне Цркве, 10, 1954, 205.

смењивали читајући Јеванђеља непрестано. Са свих страна стизао је православни верни народ да целива свету десницу епископа Василија.

Интересантно је да су вест о упокојењу епископа Васаилија објавили радио станица „Студио Б” и новине *Полиџика* (пренели вест Танјуга).

Опело епископу Василију на Велики четвртак 27. априла 1978. године у Манастиру Жичи служили су: епископи нишки Иринеј (садашњи патријарх српски), тимочки Милутин и администратор жички епископ шумадијски Сава, који је епископу Василију одржао надгробно слово. Тело епископа Василија је свечано погребено на жичком манастирском гробљу. Погребу су присуствовали: митрополит црногорско-приморски Данило, епископи бачки Никанор, браничевски Хризостом, банатски Висарион, бањалучки Андреј, шабачко-ваљевски Јован, западноевропски Лаврентије, лепавински Јован, викар патријарха српског Германа, који због дуже болести није могао да буде на сахрани (као ни пре тога на сахрани епископа сремског Макарија). Били су и представници државне власти, римокатолички свештеник из Краљева и пет римокатоличких монахиња, од којих су две са Уролошке клинике из Београда, које су бринуле о епископу Василију док је био на Клиници пре и после операције. Нису изостали ни ректори богословија, његов брат Светолик Костић, свештеници, монаси и монахиње, игумани и игуманије из обеју његових епархија, професори Богословског факултета (јеромонаси др Атанасије Јевтић, данас умировљени епископ захумско-херцеговачки и др Амфилохије Радовић, данас митрополит црногорско-приморски, који су од пола ноћи до зоре непрестано читали Јеванђеља над покојником), протојереј-ставрофор Љубомир Антић, архијерејски намесник из Пирота, протосинђел и архијерејски заменик епископа зворничко-тузланског Василије Качавенда, данашњи епископ зворничко-тузлански, протојереј Ђорђе Радић, некадашњи сарадник епископа Василија Костића у Бањалуци... Свештеника је било на стотине а монаха и монахиња преко три стотине. Непосредно пред сахрану, на километар испред и иза манастира, чак и читав манастирски комплекс испунили су аутомобили. Летописац је записао да је у Жичи тога дана било неколико десетина хиљада људи. На сахрани је беседио епископ шумадијски Сава, а онда и протојереј-ставрофор Гвозден Адамовић, дугогодишњи најближи сарадник владичин и најбољи познавалац његовог живота и рада.²⁴

И ми упућујемо речи које је некад он упутио упокојеном патријарху Варнави: „Хвала ти и слава за све. Срби ће те помињати с колена на колена докле буде сунца, и Срба и Православља и Светосавља.”

²⁴ Види *Гласник Српске Православне Цркве*, 5, 1978, 100–103.

Ignatije Marković

BIOGRAPHY OF DR VASILIJE (KOSTIĆ)
BISHOP OF BANJA LUKA AND ŽIČA

Summary

The aim of this paper is to present the character and activities of Bishop Vasilije Kostić, a student of the Saint Sava Theological Seminary, Professor of the Theological Seminary in Bitolj, Bishop, firstly in Banja Luka (1947–1961), and then in Žiča (1961–1978) during his entire life. Like an apostle, he made efforts to revive the church life in the Banja Luka Bishopric destroyed in the war, after the martyr's perishing of Bishop Platon – by sending young people who expressed their wish to become priests to theological schools, by renovating monasteries and churches, visiting the population of the Žiča Bishopric entrusted with him, continuing the efforts of his predecessors, Saint Nikolaj and Bishop German, the then Serbian Patriarch, and bearing the cross of personal suffering from atheistic authorities. Bishop Vasilije was one of the most reputable and most educated archbishops of the Serbian Church of that time, which is also proved by the fact that he was sent as a representative of the Serbian Church to various meetings and symposiums in the world as well as by his numerous works, which he wrote as a student, professor and bishop, published in a lot of our church newspapers and journals, and particularly in the form of small books.